

„Szeged pusztulása”

dr. Rigó Mihály
ny. mérnök

„Ha küzdesz, veszíthetsz, ha nem küzdesz, már veszítettél.”

dr. Regdon Ibolya
a szegedi Radnóti Gimnázium tanára

Szeged közlekedésének történelmével foglalkozó sorozat 11. részének címe: A folyószabályozás árnyoldalai. A cikk írója nagyon helyesen ökológiai katasztrófának nevezi a következmények egy részét.

„A madárvilág, amelynek szabályozás előtti gazdagságát jól átadja Bél Mátyás 1730-ból származó leírása, legalábbis megtizedelődött:

„Egyes fajtákból és fajzatokból olyan sok van, hogy néhol szinte beárnyékolódnak tőlük a vizek. Szárcsák, és tavi tyúkok szűnni nem akaró látványa után billegények, azután légykapók, vadludak, récék és gémelek legkülönbözőbb fajtái kerülnek szem elé. Bámultuk a madarakat, ahogy számtalan rovarként elborították a mocsarak és holtágak partjait, és egyetlen puska lövéssel is sok légykapót és más nemes madarat ejtettünk”

Érzékletesek a közvetlenül Szeged környékéről származó mondatai a halállományról is:

„Abban az évszakban azonban, amelyben mi ott jártunk, olyan bő volt a halászsákmány, hogy ha valamikor, hát azon az őszön igaz lehetett, amit mondanak, hogy a Tisza kétharmada vízből, egyharmada pedig csupa halból áll. Ezt tanúsították a halászok, amikor egyetlen rövid hálózással halakkal töltötték meg ladikjaikat. (...) ebben az évben azon a tájon olyan sok hal volt, hogy teljesen lezuhantak az árak, és nemcsak az embereknek, hanem a szárnyasok és disznók számára is táplálékul szolgált. E tekintetben tehát nem győztünk eléggé csodálkozni, mivel nap mint nap láttuk, mily végtelen sok embert, madarat és disznót tart el az állandó halászat, hogy hogyan létezhet ekkora tömeg hal.”

A folyó egykori halgazdagsága egyszer és mindenkorra tovatűnt, a halállománynak csupán néhány százaléka maradhatott meg, ami váratlan helyzetet teremtett a népesség nagy részét kitevő halászoknak.”

„Fontos megjegyezni, hogy a szabályozás legnagyobb ösztönzői és nyertesei is a nagybirtokosok voltak, akik azonnal művelés alá vonhatták a víz alól kikerülő hatalmas területeket is.

A megváltozó élőhelyel számtalan hivatás is eltűnt: a rákászok, csíkászok, halászok, kócsag- vagy vidrafogásból élők, nádvágók és még számtalan egyéb munkához értő ember döbbenthetett rá néhány év alatt arra, hogy családjuk generációk óta végzett és apáról fiúra öröklődő hivatására többé nincs szükség.”

<https://szeged.hu/hirek/44376/szeged-es-a-kozlekedes-11-resz-a-folyoszabalyozas-arnyoldalai>

„A szabályozással a korábban vízjárta területek 95 százaléka, összesen 36 ezer (!) négyzetkilométernyi terület szabadult fel a mezőgazdaságnak.”

<https://szeged.hu/hirek/44354/szeged-es-a-kozlekedes-10-resz-a-tisza-a-sar-es-a-buza>

Ez mind igaz, de kár volt itt megszakítani a negatív hatások felsorolását! A Tisza-szabályozás mérlegének a károkat tartalmazó tányérja is tele van. Az előbb leírt okozott ökológiai katasztrófa akkora, hogy még a ciánszennyezés kára is kisebb volt. De ez még nem elég!

Mindig, minden katasztrófa után elindul a kiváltó ok kiderítése, a bűnösök megtalálása, különösen akkor, ha az okozott kár hatalmas, mint esetünkben egy nagy és gazdag város megsemmisülése.

Amit különböző helyeken megtaláltam, azok mind egy irányba mutatnak, csak a megfogalmazásban térnek el:

a)

„Szeged eddigi legnagyobb természeti katasztrófájának gyökerei a Tisza szabályozásáig nyúlnak vissza. A terv megalkottatásával gróf Széchenyi Istvánt bízták meg, akinek a műszaki tanácsadójaként dolgozó vízépítő mérnök, Vásárhelyi Pál 1846-ban el is készítette a folyószabályozási tervet.”

1879-ig tehát volt 33 év!

„A szabályozás vezérelve az volt, hogy a folyókanyarok átvágásával szándékozott javítani a Tisza lefolyási viszonyait, növelni a meder csekély esését, gyorsítani a víz lefolyását, ezáltal rövidíteni a hajózás útvonalát. Az áradások elleni védelemként pedig erős töltések építését szorgalmazta. A költséges tervet a Tiszavölgyi Társulat ülésén heves vitákat váltott ki, amelynek következtében Vásárhelyi a tanácskozás során szívszélhűdést kapott.”

Nem akármilyen vitákról lehetett szó. Az is világos, hogy nagy számban lehettek az ellenzők.

„Halála után a szabályozási terv véleményezésére Pietro Paleocapa velencei királyi építési főigazgatót kérték fel, aki korábban a Pó folyó szabályozását is levezette.”

Még ez is dicséretes tett volt.

A baj azonban mégis beütött egy nagyon rossz döntéssel!

„Az 1879-es esztendőre **a folyószabályozás már elkezdődött az északkeleti, nemesi vármegyékben**. Ez azt eredményezte, hogy azokon a területeken a folyószakasz már jelentősen kiegyenesedett, ezáltal a víz felgyorsult. A dél-alföldi részen azonban a feladat még nem volt megoldva.” Tehát Böven Szeged fölött!

„1846. augusztus 27-én reggel Széchenyi tette meg az első kapavágást, a Tiszadob-Szederkény közötti átvágás munkálatai jelentették a rendszeres Tisza-szabályozás kezdetét.”

<https://hirmagazin.sulinet.hu/hu/pedagogia/tisza-szabalyozas>

„József nádor a tiszavölgyi érdekeltséget is még ugyanazon évben összehívta tanácskozásra. Az érdekeltség az eléje terjesztett tervet fölött azon véleményének adott kifejezést, hogy a töltések felülről lefelé, az átvágások pedig alúlról fölfelé készíttessenek, a tervet pedig valamely jeles külföldi szakember által is megvizsgáltassék.”

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/OMMonarchia-az-osztrak-magyar-monarchia-irasban-es-kepben-1/az-alfold-3140/a-tisza-3172/a-tisza-szabalyozasa-dekany-mihalytol-318A/>

A tudás tehát meg is volt! Mégis ...

„A közvélemény felháborodásának csillapítására és az ellenzék leszerelésére a kormány külföldi szakértőket kért fel a Tisza-szabályozás műszaki felülvizsgálatára. A szakértők részletesen elemezték jelentésükben a töltésépítések és átmetszések építésében elkövetett hibákat: a nemzetközi gyakorlattól eltérően a Tiszán nem az alsó szakasztól fölfelé haladva hajtották végre az átmetszéseket; a töltésépítéseknél a Felső-Tiszától indulva folyásirányban kellett volna haladni;”

https://www.rieth.hu/Gyermekkor/Tisza_2Szabalyozas.htm

„Az aszályos éveknek köszönhetően 1863-ra az ármentesített területeken a szikesedés az állatállomány közel 78%-ának az éhen pusztulását okozta. A kiegyezés után a folyamat tovább lassult. A munkálatok helyenként félbe is szakadtak. A felsőbb szakaszokon megkezdett szabályozási tevékenység hatására az árhullámok felgyorsultak, ám ezeket az alsó, még épülő folyórészek nem tudták továbbszállítani. Ennek következményeképpen a folyó középső részén a víz megrekedt és szétáradt. Ennek volt tragikus fejleménye 1879. március 12.-én a szegedi árvíz.”

<http://www.magyarvagyok.hu/kultura/regiok/magyarorszag/7328-A-Tisza-szabalyozas-kalando-tortenete.html>

A Széchenyi-obeliszk Tiszadobon

árvízi emlékmű Szegeden

https://www.kozterkep.hu/28273/Szechenyi_obeliszk_Tiszadob_1865.html

<https://mapio.net/pic/p-11401232/>

Tiszadob jóval Szeged fölött, Szegedtől északra.

A kezdet és a vég, az ok és az okozat!

Előállt tehát az a kritikus helyzet, hogy Szeged fölött a sok kanyart átvágták, a folyó lerövidült, esése megnőtt, míg Szeged alatt mindebből semmi sem történt. Szeged alatt megmaradtak a

lassú vízvezetésű szakaszok, melyek kevesebb vizet vittek a Dunába, mint amennyit északról érkezett. Szerencsétlenségünkre a váltás Szegednél volt.

Ez egyértelmű kivitelezési hiba volt. A vizes létesítményeknél alapszabály az, hogy a beavatkozást alulról kell kezdene és fokozatosan haladni fölfelé. Ennek tényét sajnos a vízügyi szakma ma sem ismeri el.

„1879 tavaszán nagyon sok eső esett, illetve a hegyekben, a vízgyűjtő területeken nagyon nagy mennyiségű hó olvadt el. Így, mikor ez a felgyorsult, nagy vízhozamú Tisza ideért a még kanyargó, szabályozatlan folyómederbe, elkezdett duzzadni – magyarázta Turda Gábor történész, Dóc polgármestere.”

<https://www.delmagyar.hu/kozelet/helyi-kozelet/141-eve-indult-utjara-szeged-gyilkosa-5175546/>

A többletvíz – nem tudván tovább menni – Szegednél szétterült, minden elúszott!

b)

„A szabályozást egyszerűen az indokolta kezdettől fogva, hogy a Tisza folyó a 600 km hosszú völgyben 1200 km mederrel bírt. A felső vidéken, Szolnokig 33 méternyi, Szolnoktól Titelig csak 9 méter eséssel. Ezidáig az átvágásokkal az 1200 km hosszú folyóból egy 728 km hosszú folyó született. Azonban az átvágásokkal a felső szakasz esési arányszáma még mindig tizenkétszer nagyobb, mint a Szegedtől Titelig tartó folyószakaszé. Itt nagyobb esést úgy lehetne adni, hogy újabb átvágásokat hajtanak végre,”

„**Szeged városa egyenesen a Tisza szabályozásnak áldozata**” és „Szeged szenved azért, hogy a Tisza szabályozása következtében az országnak igen sok vidéke nagy előnyökben részesült”.

<http://szegedfolyoirat.sk-szeged.hu/2019/06/21/dioszegi-szabo-pal-az-egesz-orszagnak-szive-megdobbert/>

c)

„1879. március 12-én éjjel kettő órakor tört pusztító árvíz Szegedre, teljesen romba döntve a török kor óta újjáépült várost.

A világszerte ismertté váló katasztrófa **kiváltó oka elsősorban a Tisza felső szakaszának szabályozásából eredt**, a folyó kanyarulatait ugyanis sok helyütt átvágták, a gyorsan lezúduló víz pedig az alsó, még szabályozatlan szakaszon nem tudott a kanyargós mederben elfolyani. A Tisza a felemás szabályozás miatt 1870-es évek során már többször fenyegetett katasztrófával – amit a város közelében Tiszába ömlő Maros is tetézt – de végül 1879-ben csapott le Szegedre.”

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1879_marcius_12_arviz_pusztitja_el_szeged_varosat/

A Maros szerepe sokszor előjön. A Maros-torkolattól lefelé olyan kicsi volt a Tisza vízszállítási képessége, hogy még a megduzzadt Tisza vizét sem volt képes elvezetni. Ha ehhez még vizet hozott a megduzzadt Maros, akkor Szegedre egyből hatalmas mennyiségű víz szakadt.

Már a Tisza-szabályozáskor az országos szervek azt javasolták Szeged vezetésének, hogy a Maros torkolatát minél előbb helyezték át. A város északi részéről a délre, és így Maros árvize ne szegedre menjen. A város rosszul döntött, ebben szerepe volt Vedresnek is. Akkor ugyanis a Maroson még élénk volt a vízi szállítás. Ha a torkolatot áthelyezték volna a várostól délre, akkor a megrakott hajókat, uszályokat lovakkal, árral szemben, felfelé kellett volna vontatni a városközpig, mely nagy többletköltséget okozott volna.

d)

„A 19. század folyamán az egyenetlenül végrehajtott Tisza-szabályozás okozta árvízkatasztrófa már régóta fenyegette Szegedet. **Tisza felső szakaszán, a híres nemesi vármegyék területén, az itt élő dzsentrik anyagi boldogulásának érdekében átmetszésekkel és töltésekkel meggyorsították a víz lefolyását. Ennek aztán az lett a szükségszerű következménye, hogy a még szabályozatlan dél-alföldi szakaszon – ahol nem feudális, hanem polgárisodó, kevésbé befolyásos társadalmi rétegek éltek – nem bírt lefolyni, és így sűrűn idézett elő komoly árvizeket.** Tetézte a komor helyzetet Szeged esetében a Maros is. A gyors folyású Maros éppen Szeged fölött torkollik a Tiszába. Többször felmerült az a gondolat, hogy a vízi biztonság érdekében a szabályozott Marost délen vezessék a Tiszába. Erre azonban gazdasági megfontolások miatt nem került sor.”

https://hu.wikipedia.org/wiki/1879-es_szegedi_%C3%A1rv%C3%ADz

e)

„A város vízügyi szakembere, Vedres István **már az 1830-as árvizet is a Felső-Tisza** és a Körösök gátépítéseinek és **átvágásainak tulajdonította**, és a várható veszélyekre már ekkor fel is hívta a figyelmet.” Már a baj előtt majdnem 50 évvel!

[file:///D:/Users/User/Let%C3%B6lt%C3%A9sek/34194-Article%20Text-39154-1-10-20210112%20\(3\).pdf](file:///D:/Users/User/Let%C3%B6lt%C3%A9sek/34194-Article%20Text-39154-1-10-20210112%20(3).pdf)

f)

Mikszáth Kálmán, mint a tragédia szemtanúja, írta:

„Némi előzmények

Gróf Széchenyi István lángelméjében támadt először a gondolat, hogy a szép kanyargó Tiszát, mely zúgva, búgva töri szét néha a gátot, szabályozni kellene. Azonban maga sem bízott a Tisza-szabályozás sikerében, 1846-ban lehozatta **Paleocapa** Péter velencei mérnököt, ki mint európai tekintély volt ismeretes a vízműépítészet terén. Paleocapa megvizsgálta a szabályozási terveket és műveleteket, **s kimondá, hogy a Tisza-szabályozás eddig elfogadott rendszere előbb-utóbb Szegedet öli meg.**

E szomorú jóslat lebegett Szeged fölött már harminchárom esztendeje...”

„Három évvel ezelőtt már komoly veszély fenyegette Szegedet. Harminc év alatt hatalmas töltések készültek a Tisza mellett, melynek 240 mérföldnyi csavargó medre az átmetszések által egy harmadrésszel megrövidült. A természet alkotta nagy medencék, az óriási árterek és öblözetek elzárattak a Tiszától. Az áradat, melynek hullámai egykor három hét múlva érték el Szegedet, most ide hömpölyögnek négy nap alatt. A meder eliszapolódása [!] folyton nagyobb lón. A Felső- és Közép-Tisza szabályozva lévén, az ár ellenállhatatlanul mehet Szeged felé, miután az Alsó-Tiszával még négy kanyarulatokkal [!] kell küzdenie. Minél magasabbak lettek a töltések, annál magasabb lett a Tisza árja.”

Mikszáth Kálmán: Szeged pusztulása 1879.

<https://mek.oszk.hu/00900/00900/html/20.htm>

Aki el akarja mesélni a szegedi nagyárvíz történetét, annak a mesélést a mikszáthi „némi előzménnyel” illik kezdeni, mert igenis volt „némi előzmény”!

A történet csak így kerek, mivel így kapcsolódik össze az ok és az okozat. E nélkül a valóság elérhetetlen, hamis, akkor is, ha bizonyos érdekek sérülnek. Egyesek eközben második honfoglalásról beszélnek, túlértékelve az elért eredményeket.

g)

„Érdemes még megemlíteni, hogy Paleocapa javasolta a Maros-torkolatnak Szeged alá való áthelyezését (is), az Arankának nevezett fattyúágra. Szerinte az Aranka medrét a Maros mosta ki magas vízálláskor.”

<https://jnsz.hu/aktualis/2019/03/tisza-szabalyozas-150-evvel-ezelott-hunyt-el-pietro-paleocapa>

Még ez sem hatotta meg a város vezetőit. Másodszor is szembe mentek a hazai és a külföldi szakemberek véleményével!

A szegedi társadalom világos látásához nem lett volna szabad elhallgatni a tényt: a szegedi nagyárvíz helytelen emberi döntések következmény volt! Az ember durva beavatkozására a természet is nagyon durvát lépett.

Lechnerék mindezt nagyon jól tudták, de mindent és annak következményeit is elfogadták és kezdtek a város újjátervezésébe.

Amire nem voltak eleink tekintettel:

„A természet hatalmas, az ember kicsi. Az emberi élet mindig az ember és a természet viszonyától függött; attól, képes megérteni az ember a természetet, és erőit saját használatára fordítani. Minden faj fennmaradása azon múlik, milyen mértékben alkalmazkodik a környezetéhez. Minden más élő fajhoz hasonlóan az ember is a világhoz kellett alkalmazkodnia, amelyben született.”

(SZENT-GYÖRGYI ALBERT)

Amit tudomásul kell venni, amit már 1885-ben tudtak egyesek: a Vásárhelyi terv megbukott, és ennek máig ható következményei vannak.

Sajnos ezáltal egyértelműen bizonyítást nyert – miután mindezek szoros összefüggésben vannak egymással –, hogy az Alföld mai képét létrehozó eredeti Vársárhelyi-terv megbukott. Voltak, akik ezt már korábban tudták, de sajnos szavuk nem volt elég hangos ahhoz, hogy változást hozzanak. Vay Alajos „Észrevételek a Tisza és mellékfolyóinak szabályozásáról (Budapest, 1885)” c. művében írja az alábbiakat:

„Mind e sorokat a tisztelt közönség színe elé bocsátom, nagyon jól tudom, hogy darázs-fészekbe nyúlok; mert sok ember anyagi érdekeit kell érintenem, s másoknak szakképzettségét megtámadnom.

Ama szerencsétlen Tisza-szabályozási rendszerhez akarok szólani, melynek ferdeségeit megfoghatatlan közönnyel nézi sok jóra való ember, és hallgatással tűri sok károsult hazánk fia, - mert mi tagadás benne, nálunk sokan tudatlanságból vagy indolenciából még nagy respectussal viseltetnek efféle nagyobb munkában az úgynevezett szakemberek iránt, kiknek kilencz-tizedrésze annyit ért dolgához, mint a hajdú a harangöntéshez. (...)

Kérem azonban a tisztelt olvasót, hogy félre ne értse szavaimat, nem mondom én azt, hogy a Tisza-szabályozásnak nincsen semmi haszna, sőt készséggel elösmerem, hogy helyenként van - de van ám kára is, még pedig igen nagy kára, mely előtt szemünket behunyni a Tisza-vidéki magyarság ellen elkövetett bűnnel egyértelmű lenne.

Gondoljunk csak vissza a Tisza szabályozását megelőző időre! Fordult-e elő akkor eset, hogy e folyó egész falukat és városokat tett volna tönkre, mint ahogy Szegedet tönkretette? Igen, néhány házat egyik vagy másik községben elpusztított, de hogy egész községeket elöntött volna, az az eset nem fordult elő soha. (...)

Ország-világ tudja, hogy a Tisza-szabályozás befejezve nemcsak nincsen, sőt ha az eddigi rendszer továbbra is fog folytatni, nemcsak újra beletelik vagy negyven év, s a szabályozás mégsem lesz befejezve - és pedig azon egyszerű oknál fogva, mert nemcsak a Tisza-part töltéseit, hanem még a mellékfolyókét is kénytelenek leszünk egyre felemelni, és e töltésemelésnek hol itt, hol ott soha vége nem lesz. A most működő-

dő Tisza-szabályozási mérnöknek fia örökölni fogja apjának jövedelmező hivatalát, s ezután fiának fia követheti - egész a végtelenségig. És mi oknál fogva merem én oly határozottan állítani, hogy a Tisza szabályozás századokon át sem lesz befejezve?

Azon oknál fogva, mivel nem vízmegosztásra, hanem legfőképp a töltésezésre lett a fő súly fektetve, sőt az átvágások is csak mellékes szempontból lettek megtéve. Sajnálom, de ki kell mondanom, ezek is igazán oktanul vitettek keresztül.

Éppen az a hiba követtetett el a Tisza-szabályozásnál is, mely a Maasz, Waal és Leck folyók szabályozásánál lett elkövetve; csak hogy azóta – amikor azokat szabályozni kezdték - mintegy nyolcyszáz év múlt el, tehát megfoghatatlan, hogy mi magyarok nem okultunk a hollandiak és belgák kárán, pedig jól tudjuk a históriából, hogy egyszer száz falunál, másodszer hatvan falunál többet pusztított el a Maasz, Waal és Leck folyók árja, midőn töltéseik több helyen kiszakadtak.”

https://mtvsz.hu/dynamic/tisza_koncsos.pdf

Ami 1879-ben a szegedi nagyárvíz idején még csak 806 cm volt, az 2006-ban már 1009 cm!

Mit jelentett ez a városban?

Egy tenger a belvárosban.

Mi lett volna, ha a partfal valamely ponton meghibásodott volna, engedve a rettenetes nyomásnak?

Ez a helyzet máskor is előfordulhat, megismétlődhet? Igen, sajnos.

A fentebbi képen látható vízmérce nem éppen ezt a tendenciát sugallja?

Nem volt elég a város kitelepítésével is számolni.

A 2006-os árvízszint éppen 2 m-rel volt magasabb, mint a Szegedet elpusztító 1897-es árvízszint.

Víz partfalon innen és túl - árvíz 2006.

<http://www.ativizig.hu/vedekezés/Arvizvedelem>

Mire készül, mire számít a szegedi Vízügy?

Az elkészült új vasbeton partfal fölé alumíniumból mobil partfalat akarnak elhelyezni, mely elemekből áll és ármentes időben raktárban van, de amely árvizes időben már 1009 cm-ig, hanem 1130 cm-ig zárna a partfalat. Na és mi lesz ezután? Még tovább magasztják a mobil falat?

Biztos, hogy tartani kell a régen választott rossz irányt, a vízügyes zsákutcát? Az 1009 cm = 10,09 m-rel. A mobil fal 11,00-11,30 cm-ig véd állítólag. Rátettek 1,30 m-t. A rendszer azonban ezzel bonyolultabbá lett, ami nem kedvez a biztonságnak.

**Teljesen ki lehet zárni egy második szegedi nagyárvizet?
Nem kellene már más árvédelmi lehetőségre gondolni?**

Szeged, 2021. IX. 1.